

Cliënt E. Busken zit vastgegord in zijn rolstoel op de gesloten afdeling van een instelling waar hij tegen zijn zin verblijft en denkt, piekert, maalt en bedoelt. Hij zegt niets en misschien is er iets mis met zijn gehoor, maar van wat om hem heen gebeurt blijft hij een scherp waarnemer en inwendig voorziet hij zijn medebewoners en het personeel van snerpnd commentaar. Ongericht wentelen zijn gedachten door elkaar en bewegen zich van verontwaardiging en machteloos verzet tegen zijn situatie via troebele herinneringen naar megalomanie.

Cliënt E. Busken beschrijft een dag van zijn verblijf in de psychiatrische instelling. Navrant en hilarisch openbaart zich een warrig geestesuniversum.

Jeroen Brouwers (Batavia, 1940) is de grootmeester van de Nederlandstalige letteren. Hij schreef in meer dan een halve eeuw een imposant oeuvre bijeen dat romans, verhalen, essays, brieven en polemieken omvat. Zijn werk werd bekroond met vele prijzen, waaronder de Multatuliprijs, de F. Bordewijk Prijs, de Constantijn Huygens-prijs, de Gouden Uil, de AKO Literatuurprijs, de Prijs der Nederlandse Letteren en de ECI Literatuurprijs. In 2018 werd aan Brouwers door de Radboud Universiteit Nijmegen een eredoctoraat toegekend. *Cliënt E. Busken* werd bekroond met de Libris Literatuur Prijs 2021.

Uit het juryrapport:

‘Brouwers zuigt je mee in een verslavend taalcircus. De roman is een ware krachttoer, hilarisch, ontroerend, griezelig en ontluisterend tegelijk. Met deze unieke verkenning toont Jeroen Brouwers dit jaar als geen ander wat literatuur vermag: een reis te maken door een binnenwereld van een ander. Het is fenomenaal, wild, ongeremd: het is de ultieme beheersing van ongeremdheid. De jury van de Libris Literatuur Prijs 2021 kon en wilde daar niet omheen. Wat een boek!

[...]

Hoe avontuurlijk zwiert het in die kop van Busken; hoe gering, hoe klein, zijn de aardse avontuurtjes die daarbuiten nog resten. Wat laatste sigaretten, een barbecue, gedoe op de wc, met kleding, een “contactmomentje” met een verzorger... Brouwers vangt het allemaal, in zijn schitterende stijl, met zijn uitzonderlijke, begoochelende beheersing van onze taal.

[...]

Het is met trots en groot genoegen dat wij de Libris Literatuur Prijs 2021 toekennen aan dit onontkoombare, unieke, belangwekkende, buitengewone, fantastische boek. Hoera!’

... denk ik opeens aan mijn moeder. Ik denk nooit aan mijn moeder, die al decennia dood is. Ik ben intussen ouder dan zij is geworden. Ik bedoel. Bedoel ik iets? Dat ik buiten, boven de tijd ben geraakt waarin ik en mijn moeder er allebei nog waren en ik haar gerust mag zijn vergeten. Ik ben haar niet vergeten, ik denk alleen nooit aan haar. Ze flitste door mijn hoofd en is meteen weer weggespoeld. Ik denk dat ik dat bedoel. Wel degelijk nog in staat iets te bedoelen. Was het wel mijn moeder, die zich als een bliksemvonk in mijn hersens vertoonde, en niet iemand anders, een andere vrouw? In een zomerjurkje op een strand in dampende zon en ik ben daar ook. Haar armen strak langs haar lichaam omlaag staat ze haar vingers te spannen. Alle kracht vanuit haar schouders en armen naar haar vingers die ze gespreid naar het zand gericht houdt, waar haar schaduw tot een bolletje rondom

haar voeten is ingekrompen, skeletterig mager in dat katoentje met verschoten gele en lichtgroene vierkantjes. Dat met die vingers doet ze als ze driftig is en voordat ze ze tot trillende vuisten in elkaar kramp. Wegwezen, in ieder geval zorgen voor afstand, want ze gaat meppen. Het zal dus mijn moeder wel zijn geweest, weggespoeld als een uitwerpsel, maar met het gezicht, het hoofd, de gestalte van een ander iemand, niet per se vrouwelijk. Kan u hier uw nicotinesprietten roken, roept zuster Morton. Kankerstokken zegt men hier niet. Nooit kanker zeggen. Ze kijkt naar boven, waar de lucht niet is te zien boven de bomen. De sparrentoppen bewegen alle kanten op in wind die er al dagen is, gisteren zo hard en met venijnige regen dat iedereen binnen moest blijven. Het blijft wel droog, meent ze. Er is zon voorspeld. Hier beneden waait het niet. Staat hij op de rem? Dat controleert ze. Ja, met die dragonderstem, u staat geblokkeerd. Hetgeen klopt. Geblokkeerd, ik. Geblokkeerder dan de wielen van de rolstoel, die ze ergens achter me, waar ik niet bij kan, heeft vergrendeld. Die wielen gaan gewoon weer draaien als ze niet meer zijn geblokkeerd, ikzelf ben niet als die wielen, want ik kan niets meer, wat wil je ook. Alleen nog zitten en liggen. En waarnemen. Denken. Piekeren. Malen. Bedoelen. Kleuren zien die er niet zijn, althans door anderen niet worden gezien. Ze heeft me met een riem om mijn middel

in de stoel gefixeerd, de metalen gesp op mijn navel is niet door mij te openen. Mijn woede daarover en mijn verzet worden met injecties en pillen platgekookt. Wat nog kan bewegen zijn mijn handen en onderarmen. Met mijn benen, mijn voeten, kon ik schoppen, tot die ook aan de stoel werden vastgeknoopt. Hebt u uw saffies? Aansteker? Fluitje zit hier in het linkerkakje van uw overhemd, meneer Busken. Als u voelt dat u moet, meteen blazen. Dat er weer geen ongelukjes gebeuren. Ik denk dat ze niet beseft dat ze schreeuwt. Haar fraaie verschijning is als die op dat schilderij, doch haar decibels verstoren mij. Ze kijkt naar me. Ja meneer Busken? U hoort me wel. Meneer Busken? Antwoord geven kan u ook best. Hier raakt ze mijn hoofd aan, bij mijn slaap, met haar gesloten slanke hand een duwtje bij mijn oor, niet hard, maar toch dat ik het voel, een lichtgevend stompje. Vandaar dat ik opeens aan mijn moeder denk. Ze marcheert terug naar het gebouw, het instituut, de inrichting, de gijzelaarsbewaarschool, Huize Madeleine voor ouden van daapsen die in hun luier pissen en de rest. Haar plastic kontje in de broek die zich er vacuüm omheen en tegenaan heeft gezogen. Op haar slofjes, waarmee men haar en dezulken nooit hoort aankomen. Geluidloos, onhoorbaar zijn ze er altijd plotseling als witte geesten, wat altijd even schrikken is. Rechttop, het bovenlichaam

zelfs ietwat achterover, loopt ze in het neutrupersoneelsuniform van het gesticht haar ivoorblote armen voor- en achteruit te zwaaien. Mij is het een troost van schoonheid haar te zien, naar haar te kunnen kijken, maar waar haalt ze die stem vandaan met de kracht en de klank van een ramsbazuin uit die zoete mond en die keel als van een zwaan. Wat zou ze zijn, eind twintig? Voorin, maar beslist niet ouder dan halverwege de dertig. Zou ze een vrijer hebben? In het korte halfblond van haar jongenscoupe plakt iets wat meebeweegt op haar kordate passen, een blaadje van een struik of boom of bloemetje, een snippertje, iets fladderends. Ze is hier pas enkele dagen. Hoelang ik hier zelf ben weet ik niet. Ik ben Moniek, baste ze toen ze zich voor het eerst, halfzeven 's ochtends, ze maakte me wakker, aan mijn bed vertoonde. En u bent? Woelend door met een knijper bijeengehouden papieren op een plankje in de boog van haar arm: Meneer Busken, ja? U bent meneer E. Busken? Eerst dacht ik dat zij een knappe jonge man was vanwege het stemgeluid en het haar, kort tegen haar schedel. Ook omdat het witte cipierspak geslachtsongduidelijk is: de man die niet Moniek heet, draagt hier hetzelfde als de vrouw die wel zo heet. Toen ik mijn ogen nog eens opende en haar echt zag, wendde ik ze meteen van haar weg naar het raam dat niet open kan, zo'n schok ging door me heen als soms bij het

ondergaan van Bach of andere kunst, zo weemakend verheven verstikkend mooi vond ik haar dat het me op de ogen sloeg en ik mezelf even voelde verdwijnen. Moniek dus. Personeel, thans aangeduid met verpleegkundige dan wel verzorgende, stelt zich voor en laat zich aanspreken bij de voornaam. Verpleegster of zuster zeggen is ouderwets. Ik heet Ellie, corrigeert voorheen zoiemand. Of noemt u mij maar Suzan hoor. Of Pienie. De mannelijke soort mag niet meer worden aangesproken met broeder, zoals in de Middeleeuwen, die nu immers voorbij zijn, maar gezellig met Wim, Karel, Antoon, Sjoerd, allen aangesteld als zorgdragendekundigetoezichthoudende. Genderneutraal eindigt van iedere functionerende in de zorgsector de aanduiding van beroep of functie op -ende. Het leidinggevende opperhoofd van deze vrijheidberovende firma, geneesheer-directeur staat op de deur van zijn kantoor, zegt u maar gerust Richard, uit te spreken als Risjaar, draagt niet zo'n geslachtsloos gestichtsuniform, maar gewonemensenkleren, evenals alle stafleden, aan hem is dus vanbuiten te zien dat hij masculien is. Van het gewone personeelsvolk valt soms alleen uit de voornaam af te leiden welk geslachtskenmerk in eenieders broek en elders aanwezig is. Neem de harpij van psychiatrie met haar soldatenkop, die heet Carola. Dat staat op

een naar de bezoeker toegekeerd plastic plankje op haar bureau met de lepton. Al moet volgens sommige godkundigen ook Jezus Christus, een der afsplitsingen Gods, onmannelijk onvrouwelijk worden aangeduid met het, het messiasseende, omtrent de geslachtsidentiteit van genoemde Carola kan geen twijfel rijzen, deze snaterende psychiaterende is voorzien van bolle, verschuivende borsten als kanonkogels voor het beleg van Den Briel. Moniek beschikt dan weer over nauw waarneembare, schuchtere, als nog niet opgebloesemde welvinkjes, die de zaak onzeker laten als ze niet Moniek zou heten. Moniek Morton, het staat te lezen op het naamplaatje aldaar op haar gewaad. U zegt niks alsof u niks gehoord hebt, meneer Busken? Meneer Busken? Nog niet helemaal wakker of bent u doofstom of zo? De bewoners van Huize Madeleine blijven formeel u en meneer of mevrouw. Dezen verblijven hier niet, zegt Richardrisjaar, als patiënten, maar zogenaamd als gasten, zoals in een hotel, of als logés, zoals bij vrienden, het woord patiënt wordt zorgvuldig vermeden. In het huidige jargon wordt deze aangeduid met cliënt, hij is een klant van de medische zorgverstreckende instelling zoals hij klant is van een eetgelegenheid of supermarkt. Dat is dan zeventig euro per etmaal, meneer, bewassing niet inbegrepen. Mij vervult het allemaal met aan braakselopstuwung grenzende

weezin. Vluchten is onmogelijk. De morgen dat ik haar vanuit mijn bed niet durfde te aanschouwen: Plassen, doesen, tandenpoetsen, aankleden, kan u dat zelf, of moet ik helpen? Ik was te verlegen om me in mijn ruïneuze schamelte aan haar te vertonen. Met handgebaren beduidde ik haar dat ik me wel zou weten te redden, al dien ik inwendig vloekend te berusten in het tegendeel, maar ik houd me strak en zij was nog niet van de waarheid op de hoogte. Dan ga ik even naar hiernaast, kom ik u zo meteen halen. Hoe komt een nimf aan zo'n stem. Andere verzorgenden wrikken me zonder woord of vraag, want ik zeg toch niets terug, uit bed, ontdoen me van het doodshemd en zetten me naakt onder de douche, dat wil zeggen ik ben naakt, zij houden hun kleren aan. Onder de douche kan ik me aan grijpstangen staande houden of op de afgedekte toiletpot plaatsnemen. Me afdrogen doet het personeel terwijl ik me aan de wastafel vasthoud met mijn gezicht naar de spiegel waarin ik mezelf niet wil zien, na het douchen is de spiegel trouwens beslagen als ikzelf. Tandepoetsen, voor zover ik nog tanden heb, ik doe maar wat, door het gebeef van mijn poetshand schokt de tandenborstel ongericht door mijn mondholte, soms een neusgat in. De tandenborstel is oranje. Dagelijks ontstaat er gedoe met het tubedopje. Omdat er toch geen Moniek of iemand anders was die toezicht op me

hield, dit was drie dagen geleden, of twee, of gisteren, of hedenmorgen, ik kan de kleuren van de dagen niet meer onderscheiden, sloeg ik het douchen over, tandenpoetsen ook, wierp ik voor de schijn wat water over mijn haar en over de handdoek, die ik vervolgens voor mijn voeten liet vallen en uiteraard onder de wastafel liet liggen. Ik dacht eraan het dopje van de tube zoals iedere dag in de wastafel of daarbuiten achter te laten. Voor het oprapen van handdoeken en tandpastatubedopjes is personeel voorhanden. De vereiste ochtendplas lukte niet, er kwam niks. Het per elektrisch apparaat scheren der bovenlip en kaken van mannelijke logés geschiedt door een dienstdoende verzorgende, het zoemende, soms hinderlijk ratelende toestel wordt door de verzorgende meegebracht en na gebruik weer meegenomen. Er bevinden zich geen stopcontacten in de logeervertrekken. Maar de mooie Moniek, nog te kort in functie om van alle binnens en buitens in dit pensionaat op de hoogte te zijn, kwam me niet scheren, ze bleef lang weg. Aankleden. Ik had al sokken aan en was staande en me stuttend bij het kleerkastje met een ander kledingstuk in de weer toen ik omviel, sedert ik hier ben val ik steeds, vroeger nooit. Duizelig, hijgend, kwam ik gelukkig op het bed terecht, voeten nog op het balatum met de cirkeltjes die ik om elkaar heen zag cirkelen, sommige sneller dan